

21. BÖLÜM / CHAPTER 21

BİR DOSTLUĞUN GÖLGEDE KALAN TANIKLARI: ŞERİF MUHİDDİN'DEN MEHMET ÂKİF'E MEKTUPLAR

OBSCURE TESTIMONIES OF A FRIENDSHIP: LETTERS FROM SERIF MUHIDDIN TO MEHMET ÂKIF

Bilen İŞIKTAŞ*

*Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: bilen.isiktas@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-3600-2916

DOI: 10.26650/B/AA07.2022.011.21

ÖZ

Mehmet Âkif'in dostlarıyla mektuplaşmaları yaşamının birçok yönüne ışık tutmaktadır. Türk şiirinde son büyük destancılar arasında anılan Âkif ve Türk müziğinin yetiştirdiği Batılı anlamdaki virtüöz kavramının karşılığı olan Şerif Muhiddin arasındaki dostluğun ve bağlılığın tezahürü olan bu çalışmada sunulacak mektuplar yalnızca edebiyat tarihine ışık tutmakla kalmayıp, 20. yüzyılın zorlu süreçlerinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin de canlı tanıklarıdır aynı zamanda. Bir başka önemli nokta ise, *vefa* ve *sadakat* kavramlarının pek bilinmeyen bu mektuplarda iki büyük şahsiyetin kişisel özelliklerini nasıl yansıttığıdır.

1925 yılına ait bu mektuplar bize birçok şey anlatmaktadır. Her şeyden önce ister Atlantik Okyanusu'nun ötesinde ya da ister Akdeniz'in doğusunda yaşam hiç de kolay değildir. Hem Âkif hem de yeteneğini dünyaya duyurma arayışındaki Muhiddin için maddi ve manevi sıkıntılar yaşamı daha da zorlu kılmaktadır. Bununla birlikte iki büyük şahsiyet mektuplarında birbirlerine yalnızca sıkıntıları değil, geleceğe yönelik beklenti ve umutlarını da aktarmaktadırlar. En olumsuz koşullar altında bile dostlukları ve aralarındaki güçlü bağın direnme gücü verdiği bu mektuplardan anlaşılmaktadır. Bunun yanında genç bir sanatçının 1920'li yılların New York'unda kendi kariyerini inşa etmede yaşadığı güçlükler, himaye ağları, sanat kurumlarının durumu, plak endüstrisinin işleyişi hakkında ilk elden bilgileri yine bu mektuplar sayesinde öğrenebiliyoruz. Muhiddin'in Âkif'e yazdığı mektuplar bireysel hikâyelerine dair ayrıntıların yanı sıra dönemin toplumsal ve ekonomik koşullarını aktarması açısından da önem taşıyor.

Anahtar Kelimeler: Mektuplar, Dostluk, Mehmet Âkif, Şerif Muhiddin, Müzik

ABSTRACT

Mehmet Âkif's correspondence with his friends sheds light on many aspects of his life. The letters to be presented in this paper, which are the manifestation of the friendship and devotion between Âkif, who is mentioned among the last great epic writers in Turkish poetry, and Şerif Muhiddin, who is the equivalent of the Western virtuoso concept raised by Turkish music, not only shed light on the history of literature, but also are the living witnesses of the changes and transformations experienced in the difficult processes of the 20th century at the time. Another important point is how the concepts of *fidelity* and *loyalty* reflect the personal characteristics of the two great personalities in these unknown letters.

These letters from 1925 tell us so many things. First of all, life on the other side of the Atlantic or on the Eastern Mediterranean is by no means easy. Life is made even harder with monetary and spiritual difficulties for Âkif, as well as for Muhiddin, who sought to assert his talent in the world scene. Nevertheless, these two major figures not only talk about their problems in their letters but their expectations and hopes about the future too. It is clear from their correspondence that their friendship and strong bond were resilient even under the direst of circumstances. It's thanks to these letters that we have first-hand knowledge about the challenges a young artist experienced while trying to build a career in 1920s New York, about patronage networks, the state of artistic institutions, and the workings of the gramophone record industry. The letters of Şerif Muhiddin to Mehmet Âkif are important not only because they contain details about their personal stories, but also because they describe the socioeconomic conditions of their time.

Keywords: Letters, Friendship, Mehmet Âkif, Şerif Muhiddin, Music

Extended Abstract

Along with considerable intimate and private information, letters contain details of events in a particular era through the perspective of the writer. Hence, their important for literary historians and researchers studying social history. The correspondence between Âkif and his friends for instance sheds light upon multiple areas of his life. The letters between Mehmet Âkif, considered one of the last great epicists in Turkish poetry; and Şerif Muhiddin, Western-style virtuoso schooled with Classical Turkish music, are reflective of their friendship and bond. Not only do they shed light on literary history, but they are also testimonies to the changes and transformations that took place amid the difficult conditions of the 20th century.

Independence, won after the war, as well as the period that culminated in the foundation of the Republic, rife with struggles, point out to a new, challenging period in the lives of Âkif and Muhiddin. Şerif Hussein's dominance in Arabia caused Şerif Ali Haydar Pasha's family to lose property and wealth in the region. Although the cousins, who spent their childhood together in Çamlıca, wore the royal crowns of Iraq and Jordan, the family of Ali Haydar Pasha did not enjoy a similar fortune. The pasha had financial troubles. Meanwhile, his son Şerif Muhiddin decided to build his career in music in America upon the invitation of Godowsky and Roosevelt, his close friends. Unable to find himself a home politically, Âkif, in this period,

was strengthening his relationships in Egypt, and ultimately decided to settle in Egypt upon the invitation of Abbas Hilmi Pasha. In 1924, Muhiddin set out for New York. This was a devastating event for Âkif, and he found consolation in the fact that this great talented person would find a chance to express his talent to the rest of the world.

They communicated with letters from New York and Hilvan between 1924 and 1932. Şerif Muhiddin strived hard to assert his artistic talent in New York. He talked about what happened in letters to Âkif, who wanted to find out the details of his struggle. The three letters that have been unearthed for the first time give a detailed account on Şerif Muhiddin's works in New York, the capital of the art scene in the postwar period that was going through a Renaissance, so to speak. In the first letter we have, dated February 6, 1925, Şerif Muhiddin relays to Mehmet Âkif the developments about his family in Beirut and about the art circles in Istanbul. After updating Âkif on the developments in Istanbul, Muhiddin gets to the point: His works in New York. The wording in this section implies Âkif's questions about this particular topic, with Muhiddin responding to them in the order that they were asked. Şerif Muhiddin talks about how he managed to get a copy of the 'Asım' volume of Safahat, and then goes on to describe the art scene in New York. He mentions particularly the fact that he could not make a deal with an impresario as he had expected. The reason was that an artist was expected to make a name for themselves in Europe first if rich impresarios were to spend huge amounts of money on them in America. But Muhiddin had no such background. Moreover, Muhiddin was not able cover the costs of his first concert, another condition set by these impresarios. However, Muhiddin managed to give two house concerts with his own means. His oud and cello performance resulted in positive feedback and impression on the audience. Another important detail in this letter dated February 6, 1925 is the story of how Muhiddin recorded on gramophone in New York.

The other letter that we have access to is dated June 10, 1925. Muhiddin writes to his mentor Âkif that he has made unprecedented progress in cello while things are still not working out well for him. His financial woes prevent him from enjoying mental and physical comfort. Things do not go as he expected but he still retains hope for the upcoming season. He shares the good news that he will give the audiences a cello performance in the next season. In other good news, he talks about the fact that he is beginning to be appreciated by great artists in the city. Just like in the previous letter, Muhiddin touches upon 'Asım' and describes the impact the book has created in his soul.

In the third brief letter dated August 26, 1925, Muhiddin mentions again his financial woes, his progress in cello and the artists he listens to. In addition to noting that he has sent

some of the records he has made and hopes he will like them, Muhiddin says in his letter that Casals, the world-famous Catalan cellist, is the musician he is most impressed by in New York. Muhiddin expresses his admiration of Casals, one of the greatest masters of the 20th century, in sincere words in the letter, adding his wish that Âkif too will listen to this great talent one day.

These letters from 1925 tell us so many things. First of all, life on the other side of the Atlantic or on the Eastern Mediterranean is, by no means, easy. Life is made even harder with monetary and spiritual difficulties for Âkif, as well as for Muhiddin, who sought to assert his talent in the world scene. Nevertheless, these two major figures not only talk about their problems in their letters, but their expectations and hopes about the future too. It is clear from their correspondence that their friendship and strong bond were resilient even under the most dire of circumstances. It is thanks to these letters that we have first-hand knowledge about the challenges a young artist experienced while trying to build a career in 1920s New York, about patronage networks, the state of artistic institutions, and the workings of the gramophone record industry. The letters of Şerif Muhiddin to Mehmet Âkif are important not only because they contain details about their personal stories, but also because they describe the socioeconomic conditions of their time. Âkif is committed to his friends and is interested in finding out about them wherever they are in the world, which is another significant aspect of the letters. The letters portray these two great figures with the personality traits of *loyalty* and *commitment*.

Giriş

Modern teknolojilerin öncesinde insanların haberleşme yöntemleri arasında mektuplaşmanın çok önemli bir yeri vardı. Yalnızca bireysel anlamda değil, devletlerarası ilişkilerin yürütülmesinde ve diplomatik süreçlerde de mektuplar ‘nâme’ büyük önem taşıyordu¹. Devlet erkânı veya edebiyatçılar arasında yazılanlar dönemin ideolojik eğilimlerini ya da entelektüel atmosferini anlamada bilhassa dikkate değer kaynaklardı². Mektup, bir edebî tür olarak kabul edilmese de dil, üslup, kompozisyon ve belli nispette kurmaca özellikleri taşıması gerekir. Edebî niteliği olan mektupların yanında mektuplar belge değeri taşımaları açısından da önemlidirler. Orhan Okay’ın işaret ettiği gibi mektuplar, tarihî, toplumsal, askerî, siyasî, dinî-tasavvufî, fikrî-felsefî ve edebî konularda dönemlere, kişiler arasındaki ilişkilere, sanat eserlerinin arka planındaki çok defa oluşum safhalarına ışık tutan, dolayısıyla monografik/biyografik araştırmalarda önemli kaynaklar arasındadır³. Mektuplar bazen uzaklardaki dostları yakınlaştırırken, bazen de yakın olup görüşme imkânı olmayanları bir araya getirir. 17. yüzyılda Üsküp’te yaşayan ve Halveti tarikatına mensup olan Asiye Hanım’ın rüyalarını şeyhine anlattığı mektuplar tam da bu niteliktedir⁴.

Özellikle yakın dost ilişkisi bulunan kişilerin birbirine yazdıkları mektuplar birçok mahrem ve hususi bilgiyi ve döneme dair yaşanmış olayları elbette yazarın aktardığı bakış

- 1 Osmanlı bürokrasisinde bir tür yazışma evrakı olarak özel bir yeri bulunan mektuplar belli türlere ayrılır ve çeşitli bölümlerden oluşurdu. Eski Türk edebiyatında görülen bazı mektup türleri işledikleri konulara göre *tehniyetnâme* (tebrik mektubu), *tebriknâme* (kutlama mektubu), *takriz* (bir eseri övme yazısı), *taziyenâme* (başsağlığı), *arzıhal* (dilekçe), *niyaznâme* (büyüklerden dilek dileme), *müzekkere* (resmî dairelerden bir diğerine bir işle ilgili yazılan yazı), *teşekkürnâme*, *davetnâme* ve *cevapnâme* gibi çeşitlere ayrılmıştır. İ. Çetin Derdiyok, “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, *Osmanlı*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 736.
- 2 Devlet teşkilatı içinde divan, kalem ve ketebe gibi resmî dairelerde çalışan kâtiplerin yazdığı musanna resmî yazılar, şair, edebiyatçı ve mutasavvıfların kaleme aldığı mektup ve yazılar Osmanlı geleneğinde *münşeât* adı verilen mecmualarda toplanırdı. İlk örnekleri 14. yüzyılda görülmeye başlayan ve 20. yüzyıla kadar edebî bir gelenek olarak devam eden mecmualarda manzum mektuplar da yer alıyordu. Edebiyatçıların kendi yazılarına da yer vererek derledikleri resmî-husufî mektuplardan oluşan mecmualar arasında en tanınmışlardan biri Refik ve Tevfik (Çaylak) Beylerin *Letâif-i İnşâ* adlı kitabıdır. Âkif Paşa’nın *Münşeât-ı el-Hâc Âkif Efendi ve Divançe*’si ve Münşeât-ı Şeyh Vasfî de bunlardandır. Mustafa Uzun, “Münşeât”, *DİA*, c. XXXII, İstanbul 2006, s. 18-20.
- 3 Türk edebiyatında mektupların yayınlanması geleneği Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Özellikle 1960’lardan sonra gördüğü ilgi üzerine hatırat türü kitaplarla birlikte mektup külliyatlarının yayımlanmasında artış olmuştur. Ziya Gökalp’in *Limni ve Malta Mektupları*, Namık Kemal’in *Mektupları*, Ahmet Hamdi ve Yahya Kemal gibi şairlerin mektupları yayımlanmıştır. Bunun yanında Tahir Olgun, Mehmet Kaplan, Behçet Necatigil, Memduh Şevket Esendal’in mektupları da bir araya getirilmiştir. Orhan Okay, “Mektup”, *DİA*, c. XXIX, İstanbul 2004, s. 17-18; ayrıca bkz. Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir’e Mahpushaneden Mektuplar*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2002.
- 4 Dönemin koşulları gereği bir kadının şeyhiyle buluşması kolay değildir. Bu nedenle Asiye Hanım, gördüğü rüyaları mektuplara yazmakta ve şeyhine gönderip yorumlatmaktadır. Böylelikle Halveti geleneği içinde *irşat* faaliyetini mektuplar aracılığıyla sürdürmektedir. Bu mektuplar Topkapı Sarayı’nda Prof. Dr. Cemal Kafadar tarafından bir sandık içinde bulunmuş ve geniş bir ilmi tahlil yazısıyla yayımlanmıştır. Cemal Kafadar, *Asiye Hanım’ın Rüya Mektupları*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1994.

açısıyla içermesi nedeniyle edebiyat tarihçileri ve toplumsal tarih çalışan araştırmacılar için önem taşır⁵. Örneğin Mehmet Âkif'in dostlarıyla mektuplaşmaları yaşamının birçok yönüne ışık tutmaktadır⁶. Türk şiirinde son büyük destancılar arasında anılan Mehmet Âkif ve Klasik Türk müziğinin yetiştirdiği Batılı anlamdaki virtüöz kavramının karşılığı olan Şerif Muhiddin Targan arasındaki dostluğun ve bağlılığın tezahürü mektuplar yalnızca edebiyat tarihine ışık tutmakla kalmayıp, 20. yüzyılın zorlu süreçlerinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin de canlı tanıklarıdır aynı zamanda.

Köklü Bir Dostluğun Doğuşu

Mehmet Âkif'in daha sonra büyük bir sevgi ve dostlukla bağlanacağı Şerif Muhiddin Targan ile tanışması İstanbul Darülfünun'unda hocalık yaptığı dönemde yine buradaki öğretim üyelerinden İsmail Hakkı İzmirli ile birlikte Çamlıca'daki Şerifler Köşkü'ne gitmesiyle başlar⁷. Şerifler Köşkü Çamlıca'da seçkin bir muhitte Ali Haydar Paşa'nın ailesiyle yaşadığı bir konaktır⁸. Şerif Ali Haydar Paşa, Peygamber'in soyundan gelen Haşimi ailesinin İstanbul'daki soylu temsilcilerinden biri olup Evkaf Nazırlığı'nın yanı sıra, Ayân Meclisi ikinci başkanlığı ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında son Mekke Emiri olarak görev yapmıştır. Ali Haydar Paşa'nın ikinci çocuğu olan Şerif Muhiddin, henüz çok küçük yaşlarda musiki konusunda yeteneğiyle dikkat çekmiş, evdeki canlı entelektüel atmosfer ve sanat ortamının etkisiyle ud'a gönül vermiştir. Bununla birlikte amcasının “eğer müzikle ilgilenecesken edebiyatı olan bir sazla başlamalısın” şeklindeki uyarısı üzerine Mösyö Riki'den dersler

- 5 Türk edebiyatının önemli isimlerinin birbiriyle mektuplaşmalarından oluşan bir çalışma için bkz. Nüket Esen, *İki Gözüm Aziz Kardeşim Efendim: İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Edebiyatçı Mektupları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- 6 Âkif'in yayımlanmış tüm mektupları 1992'de Açıklamalı Mehmet Âkif Külliyatı'nın 9. cildinde toplu olarak neşredilmiştir. Bütün olarak ve orijinale bağlı yayımlanan mektuplar ve mektuplardan bulunabilen parçalar şeklinde iki kısımdan müteşekkil bu neşirde, mektuplar gönderildikleri kişilere göre sıralanmıştır. İlk bölümde Fuad Şemsi, Mahir İz, Taşçıoğlu Süleyman Efendi, Âkif'in kızı Suad ile damadı Ahmed Bey, Kuşçuoğlu Eşref Sencer, Şefi Kolaylı, Hafız Ömer Aköz ve Eşref Edib'e gönderilen 53 mektuba yer verilirken ikinci bölümde Şefik Kolaylı, Şerif Muhiddin Targan, Âkif'in kızı Feride ile damadı Muhiddin, Asım Şakir, Prenses Emine Abbas Halim, Rasim, Babanzâde Ahmed Naim, Âkif'in damadı Ömer Rıza Doğrul ve Abdüllillah Bey'e gönderilen mektuplardan bölümlere yer verilmiştir. Dücane Cündioğlu, *Bir Kur'an Şâiri Mehmed Âkif ve Kur'an Meâli*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, s. 383. Mehmed Âkif'in özel mektupları hakkında ayrıca bkz. Ahmet Metehan Şahin, “Hususi Mektuplarına Göre Mehmet Âkif Ersoy”, *Türk Dili Dergisi*, sayı 831 (Mart 2021), s. 78-87 ve Kaya Bilgegil, *Mehmet Âkif Resmî Hâl Tercümesi, Basılmamış Bazı Mektup ve Manzumeleri*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1972.
- 7 Orhan Okay, Mehmet Âkif üzerine yazdığı kıymetli eserinde Âkif'in Teşkilat-ı Mahsusa'nın verdiği resmî bir görevle Arabistan'a gittiğinde Şerif Ali Haydar Paşa ve Şerif Muhiddin ile tanıştığı bilgisine yer verir. Kıymetli hocamız, bu tanışıklığın İstanbul'da başlamış ve dostluğa dönüşmüş olduğunu gözden kaçırmıştır. Orhan Okay, *Mehmed Âkif, Kalabalıklar Bir Yalnız Adam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 154.
- 8 Dönemin önemli entelektüelleri ve sanatçılarının İstanbul'daki uğrak yerlerinden olan Şerifler Köşkü ve buradaki yaşam hakkında bkz. George Stitt, *A Prince of Arabia The Emir Shereef Ali Haider*, George Allen & Unwin Ltd, London 1948, s. 83-112; ayrıca bkz. Princess Musbah Haider, *Arabesque*, Hutchinson & Co., London 1944, s. 19-33.

almaya başlamış kısa zamanda viyolonsel repertuarının seçkin eserlerini seslendirebilecek duruma gelmiştir. Ud'daki ilerleyişi ise daha dikkat çekicidir. Şerif Muhiddin'e kadar fasıllarda eşlik sazı olan ritmik özellikleri, örneğin tanbura göre kısıtlı yapısıyla dikkat çeken ud, genç Şerif Muhiddin'in elinde gerçek bir virtüozite aracına dönüşmüş, gerek ses sahası, gerek çalma teknikleri gerekse saza yönelik repertuarıyla solist niteliğine kavuşmuştur. Şerif Muhiddin öncesinde Ali Rifat Çağatay ile başlayan reform Şerif ailesinin bu yetenekli mensubu sayesinde en ileri bir aşamaya ulaşmıştır⁹.

İkinci Meşrutiyet dönemi İstanbul'unda renkli bir kozmopolit ve kültürel yapı içinde yetişen Şerif Muhiddin'in Çamlıca'da yaşadığı köşk, devrin en önemli münevver ve sanatkârlarının uğrak yeridir. Bunlar arasında Karl Berger, Leopold Godowsky gibi Avrupalı virtüozlar, Tanburî Cemil Bey, Rauf Yekta, Zekaizâde Ahmet Irsoy gibi Türk müziğinde çığır açmış müzisyenler bulunduğu gibi devrin edebî, ilmî ve siyasî çevrelerinin isimleri de vardır. Gün geçmez ki Şerifler Köşkü'nde Mahmut Şevket Paşa, Talat Paşa gibi siyasiler, İsmail Hakkı İzmirli gibi âlimler ağırlandı. Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde dersler vermekte olan Mehmet Âkif de kısa süre içinde bu ailenin yakın dost çevresi arasında kendisine yer edinir¹⁰. Onu buraya bağlayan siyasî ya da ilmî tartışmalar değildir. Köşkün kültürel atmosferidir. Karl Berger'in kemanından dinlediği Bach, onun ruhunda derin tesirler yapar. Ancak kalbinde asıl yer eden nağmeler Şerif Muhiddin'in ud'undan çıkanlardır. Tanıkların belirttiğine göre Şerif Muhiddin ile bulunduğu günler bazen hiç konuşmadan saatlerce vakit geçirebilmekteydiler. Bazen de saatlerce şiiir, edebiyat ve müzik üzerine konuşarak, müzik yaparak ruh birlikteliğine ulaşmışlardır. Böyle günlerde Şerif Muhiddin icra ederken salonda bulunanlardan biri kazara öksürse ya da dikkat dağıtacak bir davranışta bulursa Âkif çileden çıkmaktadır¹¹.

1916 yılı bu köklü dostluğun ve bağlılığın gelişiminde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Haziran 1916'da Osmanlı hükümetine karşı İngilizlerle ortalık yaparak isyan bayrağını açan Şerif Hüseyin'in yerine Haşimilerin Çamlıca'daki Zevi Zeyd kolunun mensubu Şerif Ali Haydar Paşa, son Mekke emiri olarak atanır. Ancak savaş koşulları nedeniyle yeni Şerif, Medine'den daha ileri gidemez. Bu görev süresince oğulları ona eşlik edecektir. Hicaz

9 Şerif Muhiddin üzerinde çok etkili olan Ali Rifat Çağatay, Türk müziğinin sancılı dönüşüm sürecinde öne çıkan simalardan biridir. Gelenek ve modernin çarpıştığı bir kültürel muhitte Türk müziğinde hem yeniliğin sesi olmuş hem de geleneği başarıyla aktarabilmiştir. Böylelikle bir ekol olmayı başarmıştır. Çağatay'ın hayatını ve yazılarını ele alan bir çalışma olarak bkz. Ali Rifat Çağatay, *Mûsiki Yazıları*, inceleme Nilgün Doğrusöz, çev. yaz. Celal Volkan Kaya, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul 2021.

10 Ahmet Güner Sayar, *Çekiç ile Örs Arasında Mehmet Âkif Ersoy*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2021, s. 88-89.

11 Şerif Muhiddin Targan ve Mehmet Âkif arasındaki dostluğun boyutları hakkında bkz. Bilen Işıktaş, *Harflerin ve Seslerin Ruhundaki Seyyahlar Mehmet Âkif Ersoy ve Şerif Muhiddin Targan*, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

cephesinde durumun kötüye gitmesi üzerine Şerif Ali Haydar Paşa Lübnan'da Aliye'ye gönderilir¹². Paşa'nın Medine'de olduğu dönemde Âkif bölgedeki aşiretlerin sadakatini sağlamak amacıyla resmî bir görevle Arabistan'a gider ve Ali Haydar Paşa ve ailesiyle bu vesileyle yeniden bir arada bulunur. Aliye'de oldukları dönemde yine onları ziyaret eder. Duygularını ve Şerif Ali Haydar Paşa'ya olan sevgi ve hayranlığını *Safahat*'in Beşinci Kitabı Hatıralar'da "Necid Çöllerinden Medine'ye" başlıklı şiirinde anlatır. Ona göre Şerif Ali Haydar Paşa'nın yüzünde Peygamber'in nuru bulunmaktadır¹³.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu işgallerle karşı karşıya kalırken iki dostun hayatı bu çalkantılı devirden etkilenir. Ali Haydar Paşa ve ailesi İstanbul'a döner. O yıllarda Anadolu'da başlayan millî direniş her türlü haksız işgale meydan okurken Âkif de verdiği vaazlarda, yaptığı konuşmalarda ve yazdığı yazılarda bağımsızlık ateşini körükler ve nihayet hareketin lideri Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yerini alarak mücadeleye katılır. Yollar birleşip ayrılrsa bile Âkif ve Şerif Muhiddin arasındaki dostluk hiç eskimez. Nihayet bağımsızlık sonrası dönemde de sürer. Âkif, Ankara'daki görevinden ayrılıp İstanbul'a döndüğünde yine dostu Şerif Muhiddin'e koşar. Âkif'in oğlu Emin'in anılarında İstanbul'daki bu dönemde en zevk aldığı şeyin Çamlıca'daki köşkte geçirdiği vakitler olduğunu söyler¹⁴.

Savaş sonrası koşullar, kazanılan bağımsızlık, Cumhuriyet'e uzanan mücadelelerle dolu süreç Âkif'in ve Şerif Muhiddin'in yaşamında zorluklarla geçen yeni bir safhadır. Şerif Hüseyin'in Arabistan'daki etkisi ailenin buradaki mülklerini ve servetini kaybetmesine neden olur. Gerçi Çamlıca'da çocuklukları beraber geçen kuzenler Irak ve Ürdün'ün kraliyet taçlarını giymişse de Ali Haydar Paşa'nın ailesi için durum bu kadar parlak değildir. Paşa, maddi sıkıntılarla mücadele etmektedir. Aynı dönemde oğlu Şerif Muhiddin yakın dostları Godowsky ve Roosevelt'in davetleriyle Amerika'da müzik kariyerini inşa etmeye karar verir. Âkif de bu dönemde kendisine siyasal olarak yer bulamadığı bir ortamda Mısır'la olan ilişkilerini geliştirmekte ve nihayet Abbas Hilmi Paşa'nın davetiyle Mısır'a yerleşme kararı almaktadır.

---

12 Bu dönemde Medine'deki durum hakkında bkz. Naci Kâşif Kıcıman, *Medine Müdafası*, Sebil Yayınları, İstanbul 1994.

13 Şerif Ali Haydar Paşa'ya yönelik anlatılarda onun saygın ve zarif kişiliğine yönelik vurgular öne çıkar. Mithat Cemal Kuntay, Ali Haydar Paşa'yı şöyle tasvir etmişti: "Peygamber'in siması on dört asrın arasından geçerek Şerif Ali Haydar Paşa'da görünür." Suriye'de görev yapmış olan Osmanlı subaylarından Ali Fuad Erden'e göre Paşa mensup olduğu ailenin şanına yakışır bir asalet ve zarafete sahiptir. Ona göre "sahiden bu zat o kadar sevimli ve cazibeli idi ki cedd-i âlâsının yüzyıllar içinden süzülen nuru, onun lâhuti yüzünde parlıyor gibi idi." Ali Fuad Erden, *Çölde Son Türk Destanları Suriye Hatıraları*, c. II, der. ve haz. Yusuf Turan Günaydin, Kopernik Yayınları, İstanbul 2018, s. 113-114.

14 Emin Âkif Ersoy, *Babam Mehmet Âkif İstiklâl Harbi Hatıraları*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2011, s. 104.

1924 yılında Şerif Muhiddin, New York'a hareket eder. Bu durum Âkif'i derinden sarsacaktır, bununla birlikte tesellisi, bu büyük yeteneğin dünyaya sanatını sergileyebilecek olmasıdır.

Âkif'in Mısır'da Hilvan'daki günlerinde ona vatan hasretini hafifletmede yardımcı olan şeyler arasında gramofonu ve buradan götürdüğü plaklar bulunmaktadır. Cemil Bey'in plaklarının yanında Şerif Muhiddin'in plakları da vardır. Nasıl müzik onun ruhundaki ıstırabı dindirmeye hizmet ediyorsa okyanus ötesindeki dostun yalnızlığını Mısır'dan giden mektuplar gidermeye çalışıyordu. Yıllar sonra kendisiyle yapılan bir röportajda Şerif Muhiddin şunları diyecekti: "Onunla rabıtamız büsbütün başka mahiyette, başka keyfiyettedir. Benim onun hakkında öyle hislerim var ki onları ifade için kelime yoktur. Diyebilirim ki ben ondan gördüğüm alakayı, muhabbeti yeryüzünde hiç kimseden görmedim. Ben Amerika'da gurbet ellerinde kimsesiz kaldığım zamanlarda yalnız ve yalnız o beni unutmadı. O uzak yerlerden benim ruhuma yegâne tesliyet bahşeden onun yüksek ve vefakâr kalbindeki muhabbet idi."¹⁵

New York-Hilvan arasındaki irtibat kuşkusuz günün koşullarında 1924-1932 arasındaki dönemde mektuplar aracılığıyla olacaktır. Şerif Muhiddin'in ne yazık ki dağılmış olan kişisel arşivinin en azından bir bölümü Safiye Ayla'nın bağışlarıyla Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Buradaki kayıtlarda mektuplar bulunmamaktadır. Şerif Muhiddin Targan ve Mehmet Âkif mektuplaşmaları daha önce bazı yayınlarda incelenmiştir. Ancak bu mektuplar büyük virtüözün New York'ta olduğu dönemde değil, İstanbul'daki Çamlıca döneminde yazılmıştır. Bununla birlikte mektuplarda Şerif Muhiddin'in New York'a gideceği haberinin Âkif'in ruhu üzerinde oluşturduğu akislere göndermeler mevcuttur. 25 Mart 1924 tarihli mektupta Âkif, New York'a gidecek olan dostuna şunları söylemektedir:

İnsan bir mahalleden diğerine göç edince bile değişiklik icabı az çok rahatsız oluyor, alışınca kadar sıkıntı çekiyor. Bunların geçici olduğunu asla hatırdan çıkarmayarak istikbale kemal-i itminân ile yürümeli. Hayatta muvaffakiyetin sırrı bundan ibaret. Bendeniz kabiliyet, kudret itibariyle mutavassıt derecede birçok adamlar gördüm ki cüretleri, haybet u hirmani karşısında cesaretleri sayesinde pek büyük mevkiler kazandılar. Siz de artık kendinizi bilmelisiniz, mahfiyeti israf, tebzîr derecelerine götürmeyerek muazzam bir mevcudiyetiniz bulunduğundan haberdar olmalısınız. Ah! Sizi Garb'a doğru uçurmak isterken benim zavallı Şark'ımın mazhariyet-i elimesini düşünüyorum da beynimin

15 Eşref Edib, *Mehmed Âkif Hayatı ve Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, c. I, Sebülürreşad Neşriyatı, İstanbul 1962, s. 308.

sarsıldığını hissediyorum. Ne olurdu, yurdun âfâkı nida-yı sanatı sedalarla karşılayacak kısmet ve kabiliyette olaydı!¹⁶

Mehmet Âkif'in dostunun yeteneğine olan inancı ve sanatına hayranlığı onu sürekli olarak müziğini dünyaya duyurması konusunda yüreklendirmesine neden olmaktadır. 21 Kasım 1922 tarihli mektubunda Şerif Muhiddin'in yeteneği hakkında şunları söylemekte ve dostuna cesaret aşılamaktadır:

Garb'ın maruf sanatkârlarını takdire mecbur eden âsâr-ı dehanızın keyfiyeti kadar kemiyetçede zengin olmasını çok arzu ediyorum. İnşallah, böyle namütenahi, sâniât-ı bedâ ibdâ edersiniz. Bâkî kalan bu kubbede bir hoş seda imiş. Siz ne bahtiyarsınız ki, Şark'ın asırlardan beri samt-âlûd, kasvet-âbâd kesilen sakf-ı harâbî altında garblıların taş yüreğini bile rikkate getirecekenin-kâr sanâtlar, sanatkâr akisler, muhalled teraneler, müebbet ilhamlar bırakıyorsunuz. Var olunuz, Şark'ı yükselten mesainiz meşkûr olsun. Efrâd-ı güzîni içinde sizin gibi nevadîr-i fitratı eksik olmayan bir millet için zeval yoktur. Hayatı ebediyye ile yaşamak hakkına sahiptir.¹⁷

Şerif Muhiddin'in New York'a gidişi aile içinde de buruk bir hava yaratır. Baba Şerif Ali Haydar Paşa'nın anılarında bir yandan yetenekli oğluna okyanus ötesinde bir kariyer yapacak olmasından mutlu olduğu, diğer yandan ondan ayrı kalacağından dolayı da hüznü olduğu anlatılır¹⁸. Ancak bu hüznü yaşayan tek kişi Şerif Ali Haydar Paşa değildir. Mehmet Âkif de aynı ikilemedir. 1 Nisan 1924 tarihli mektup tamamen bir vedalaşma içeriğine sahiptir. Aralarına koca bir bahr-i muhit gireceğinden, artık istediği zaman gelip onun o lâhutî sânihâtını dinleyemeyeceğinden üzüntülüdür ama bu yolculuğun büyük sanatkârın müzik yaşamı için önemini de takdir etmektedir. İsmail Kara'nın ifadesiyle “Âkif, hem mütereddit olan muhatabını gitmek konusunda cesaretlendiriyor, hem de İstanbul'a dönünce aziz bir dostunu bulamayacak oluşundan duyduğu erken ıstırapı dile getiriyordu.”¹⁹

Ben de baykuş çılgılığı gibi yeknesak, hevl-âver [korku veren] sözlerimle sizi iz'âc [rahatsız] edip duruyorum. Siz bunların hiçbirinden müteessir olmayınız. Azminize fütür gelmesin. Beşer değil miyim, hodgamlıktan yakamı kurtaramıyorum. Yoksa kararınız, mülâhazanız mahz-ı isabettir. Allah Tevfikler versin. Sizin ilâhî tereneleriniz şu mavi kubbenin altında inleyip durdukça benim için, benim ruh u vicdanım için onları duymamak imkânı yoktur. İnşallah

---

16 İsmail Kara, “Âkif'ten Şerif Muhiddin'e İki Mektup”, *Kültür*, sayı 2 (Ocak 2006), s. 74.

17 Şevket Gürel, “Âkif'in Gün Işığına Çıkmamış Mektupları”, *Kültür*, sayı 2 (Ocak 2006), s. 71.

18 Stitt, *a.g.e.*, s. 275.

19 İsmail Kara, *Aramakla Bulunmaz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 202.

yolculuk gayet hoş geçer. İnşallah bidayette [iki kelime okunamadı], hesaba aldığımız müşkilat çarçabuk zâil olur [sona erer]. İnşallah huzur-ı deha ve sanatınızda kamal-i hayretle, fart-ı tazim ve hürmetle eğilen başlar milyonlara sığmayacak kemiyeti bulur. İnşallah karihanıza [fikir] alabildiğine insibat gelir de birbirinden güzel, birbirinden vecd-i âver [büyük heyecan veren] olmak şartıyla ciltler dolusu muhalledât-ı [daimî] sanat vücuda getirirsiniz. İnşallah aile-i celilenize arz etmek istediğiniz muavenet ve hizmeti vicdanınızı, zevkinizi tatmin edebilecek surette ibrâza muvaffak olursunuz.²⁰

Şerif Muhiddin'in New York'taki yaşamı onun kariyerinde yepyeni bir başlangıçtır. Yakın dostu ve İstanbul'daki köşkte sıkça ağırladığı piyanistlerin prensi unvanlı Leopold Godowsky onu himaye etmektedir²¹. New York'un en yüksek sanat çevrelerine girişini kolaylaştıran bir başka müşfik hamî de eski Amerikan Başkanı Roosevelt'in oğlu Archibald Roosevelt'tir. Mehmet Âkif, bu iki ismin değerli dostuna yakın desteğini hiç unutmayacak ve Şerif Muhiddin'e ithaf ettiği Safahat'ın yedinci kitabı Gölgeler'de ikisinin de ismini şükranla anacaktır. Buradaki Sanatkâr şiiri Archibald Roosevelt'e ithaf edilmiştir²². Roosevelt, anılarında Şerif Muhiddin'e olan ilgi ve desteklerine yer verir. Şerif Muhiddin'in udu burada tanıtmak yolundaki mücadelesinden ve babasının ona New York'un en ünlü konser salonlarından Carnegie Hall'de konser olanağı yaratmasından; ancak bazı teknik meselelerden dolayı bu konserin gerçekleşmemesinden bahseder²³. Carnegie Hall'de konser yapamayan Şerif Muhiddin, New York'un bir başka büyük ve saygın konser salonu olan Town Hall'de çok ses getiren ve dünyanın ünlü virtüözlerinin de katıldığı konserinde büyük beğeni toplamıştır. Bu konser ve yaratacağı akisleri Hilvan'daki mütevazı evinden heyecanla bekleyen Âkif, Şerif Muhiddin'in başarılarını Doğu'nun uğradığı haksızlıkları dünya kamuoyuna anlatacak bir fırsat olarak görür ve son derece sınırlı imkânlarla yaşadığı hâlde New York'a bir telgraf çeker. Bu ânî Şerif Muhiddin yaşamı boyunca unutmayacak ve şöyle anlatacaktır:

20 Kara, a.g.m., s. 75. Bu mektuplar daha sonra bir kitap içinde de yayımlanmıştır. Kara, a.g.e., s. 199-211.

21 Bu büyük piyanistin Şerif Muhiddin ile olan dostluğu ve onu himayesi sanatçının yaşamı boyunca andığı güzel olaylar arasında yer alacaktır. Şerif Muhiddin, Godowsky'nin yağlıboya bir tablosunu da yapacaktır. Godowsky ve sanatı hakkında bkz. Jeremy Nicholas, *Godowsky, the Pianists' Pianist. a Biography of Leopold Godowsky*, Travis and Emery Music Bookshop, 2013.

22 Şerif Muhiddin Targan, 21 Ocak tarihli mektubunda yakın dostu Archibald Roosevelt'e Âkif'in *Safahat'*ının bir baskısını gönderiyor ve ona ithaf edilen *Sanatkâr* adlı şiirden haberdar ediyordu. Mektuptaki ilgili kısımda şunları söylemekteydi: "Özellikle Roosevelt Hastanesi'ndeki ameliyatım sırasında doktorlarla bulunduğunu ona yazdığım zaman bundan çok etkilendi. Mektuplarından birinde "Maalesef zengin bir kişi olmadığı için arzularını dâhilinde bir şey yazmayacağımı fakat sana ithaf ettiği bu şiiri kabul ettiğin takdirde memnuniyet duyacağımı söylüyordu." Belki Archie Jr. veya Türkçede uzman olan bir başka kişi şiirden bazı kısımları sana tercüme edebilir." Murat Bardakçı, *Safıye*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017, s. 220-221.

23 Archie Roosevelt, *For Lust of Knowing Memoirs of an Intelligence Officer*, Little, Brown and Compony, Boston 1988, s. 14-15.

Ben, Amerika'da birinci konseri verip de oturduğum odaya döndüğüm zaman Mısır'dan gelen cevaplı bir telgraf buldum. Bunda Âkif, 'konser neticesini telle bildirilmesini' rica ediyordu. Âkif, gurbette parasız yaşadığı bir zamanda bu telgrafi çekmekteki maksadı ne idi acaba? Bazılarının sandığı gibi asla sanat sevgisinin tesiri altında kalarak o telgrafi çekmemiştir. Böyle olsaydı mektupla neticeyi öğrenmeyi elbette tercih edecekti. Onun merak ettiği şu idi: Acaba Şerif Muhiddin Bey'in konseri Amerika'da iyi bir tesir yapmış da bu zengin memleket kendi vatanına ve sömürge hâlinde olan diğer İslâm diyarına yardım edecek mi? Bunu öğrenmek istiyordu. Onun vatansever yüreği böyle bir maksat için her türlü fedakârlığa katlanmaya müsait idi.²⁴

Şerif Muhiddin'in New York'a dair tuttuğu bazı kısa günlük notları dışında elimizde çok geniş bir malzeme bulunmamaktadır. Ne yazık ki o günlere evrakının bulunduğu ve dostu Archibald Roosevelt'e emanet ettiği çantasının akıbeti de bilinmemektedir²⁵. Bu günlükteki notlar Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki evrakı arasında bulunuyor²⁶. Bunları 2018 yılında hazırladığım kitapta ayrıntılı biçimde değerlendirdim. Ayrıca 2015 yılında New York'ta kütüphanelerde yaptığım araştırmalarda Şerif Muhiddin'in buradaki çalışmaları, konserleri, içinde yer aldığı müzik toplulukları hakkında daha önce hiç bilinmeyen bilgilerle eriştim lakin bu malzeme Şerif Muhiddin'in Amerika'daki zorlu mücadelesinden çok onun başarılarına aitti²⁷. Gazetelerdeki haberler, röportajlar, konser ilanları, konser kritikleri sanatçının bu dönemine ışık tutmaktaydı. Lakin çektiği maddi ve manevi sıkıntılar, plak firmaları ve konser salonlarıyla, oradaki müzisyenlerle ilişkileri konusunda fazla bir bilgi bulunmamaktaydı. Bugün gün ışığına çıkan üç mektup karanlıkta kalan tüm bu noktalara açıklık getirmektedir²⁸.

24 Emin Erişirgil, *İslâmcı Bir Şairin Romanı*, yay. haz. Akyut Kazancıgil-Cem Alpar, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1986, s. 69.

25 Şerif Muhiddin bir mektubunda konuyu buraya getirmekte ve yakın arkadaşı Archie'ye çantayı sormaktadır. Hattâ Long Island yangınında kaybolup kaybolmadığı hususunda endişelerini dile getirmektedir. Murat Bardakçı yıllar sonra Roosevelt ailesinin varisleriyle yaptığı görüşmelerde çanta meselesini gündeme getirmiş ancak aileden tatmin eden bir yanıt alamamıştır. Bardakçı, *a.g.e.*, s. 221.

26 Bu günlükler İbrahim Öztürkçü tarafından *Türk Edebiyatı* dergisinde yayımlanmıştır. "Peygamber Torununun Hatıraları", *Türk Edebiyatı*, sayı 500 (Haziran 2015), s. 184-188.

27 Bilen Işıktaş, *Peygamber'in Dâhi Torunu Şerif Muhiddin Targan: Modernleşme, Bireyselleşme, Virtüözite*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s. 176-203.

28 Türkiye Büyük Millet Meclisi İstiklâl Mahkemeleri dosyalarından (Ankara İstiklâl Mahkemesinde yargılanan damadı Ömer Rıza [Doğrul]'a ait dosyadan) çıkan Mehmet Âkif Bey'e gelen mektuplardır. *Kabulünün 100. Yılında Milli Mutabakat Memnimiz İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Belgeler*, ed. Ahmet Balıbey - Ömer Kesikbaş, TBMM Yayınları, Ankara 2021.

New York'tan Hilvan'a Mektuplarla Kurulan Dostluk Köprüsü

Şerif Muhiddin, New York'ta sanat yeteneğini kabul ettirebilmek için büyük bir mücadele içine girer. Bu mücadeleyle ilgili ayrıntıları merak eden Mehmet Âkif'e yazdığı mektuplarda gelişmeleri aktarır. İlk defa gün ışığına çıkan üç mektupta Şerif Muhiddin'in savaş sonrası sanatın merkezi hâline dönüşen ve adeta bir Rönesans yaşayan New York'taki çalışmaları hakkında ayrıntılı malumata rastlanmaktadır²⁹. Kronolojik olarak ilki 6 Şubat 1925 tarihini taşıyan mektupta Şerif Muhiddin, öncelikli olarak Beyrut'taki ailesi ve İstanbul'daki sanat çevrelerindeki gelişmeleri Âkif'e aktarmaktadır. Amerika'ya gidişi sonrası ailesiyle bir dönem irtibatı zayıflayan Şerif Muhiddin Targan nihayet Beyrut'taki büyük biraderden düzenli olarak mektuplar almaya başladığını, iyi olduklarını bildirir. Haber alamadıkları arasında İstanbul'daki Ali Rifat Çağatay da bulunmaktadır. Üstadına yazmamış oluşunun nedeni güzel haberler iletmek istemesi ve onun için beklemesidir. Mektuptan anlaşıldığı üzere Şerif Muhiddin'e yazan tek kişi yakın dostu Münir Nureddin'dir. Hattâ üstat, Fazıl Ahmet'in "Durmadan aylar geçer yıllar geçer gelmez sesin" güftesini Suzinak makamında besteleyerek Şerif Muhiddin'e ithaf etmiştir³⁰. Münir Nureddin'in en son mektubunda Çamlıca'daki köşke gittiği ancak içi elverip Şerif Muhiddin'in çalıştığı odaya giremediği şeklindeki ifadesi onu bir hayli duygulandırmıştır. Münir Bey'in ve Ali Rifat Bey'in, İstanbul'daki konserlerinin büyük ilgi görmesi ise onu ziyadesiyle mutlu etmiştir. Ancak basında bu konser hakkında Süleyman Bahri'nin yazdığı tenkit yazısının Ali Rifat'ın cevap vermesiyle bir polemige dönüşmesinden duyduğu teessüfü de belirtmekten geçmemiştir.

Şerif Muhiddin Bey, İstanbul'daki gelişmelerden Âkif'i haberdar ettikten sonra asıl meseleye, yani New York'taki çalışmalarına konuyu getirir. Mektuptaki üsluptan anlaşıldığına göre kendisine bu konuda sorular sormuş olan Âkif'e yine aynı sırayla yanıtlar verir. Safahat'ın Asım kitabının eline geçtiğini ve beğenisini belirttiğinden sonra New York'un sanat ortamına değinir. Öncelikli olarak umulduğu gibi bir emperzaryo ile anlaşma yapamadığından bahseder. Bunun nedeni zengin emperzaryoların Amerika'da bir sanatçıya büyük masraflar etmesi için o sanatçının öncelikle Avrupa'da isim yapmış olmasının beklenmesidir. Oysa Şerif Muhiddin'in böyle bir deneyimi yoktur. İkincisi bu emperzaryoların şart koştuğu şekilde ilk

29 Bu mektuplardan beni haberdar eden değerli hocam Prof. Dr. İsmail Kara'ya teşekkürlerimi sunarım.

30 Bimen Şen tarafından da aynı güfte aksak usulünde Hüseyini makamında bestelenmiştir. Münir Nureddin'in Suzinak makamındaki bestesini Şerif Muhiddin'e ithaf etmiş olduğunu ilk kez bu mektuptan öğreniyoruz. Burada hoş bir tesadüften bahsetmek yerinde olacaktır. Münir Bey'in bestelediği eserin güftesi mektuptan anlaşıldığı üzere şair Fazıl Ahmet Aykaç'a aittir. Aykaç, bir başka üstat, Tanburî Cemil Bey için de "Cemil Bey'i Anarken" başlıklı bir şiir kaleme alır. Şiirin hemen altına "Şerif Muhiddin Beyefendi'ye" notunu düşer. Görülüyor ki bu ilginç rastlantılar Münir Nurettin'i, Şerif Muhiddin ve Cemil Bey'i gerek güfte gerekse bestede yine bir araya getiriyor.

konserin bütün masraflarını Şerif Muhiddin üstlenecek durumda da değildir. Böyle bir konser için 1920'li yılların başında bin dolarlık bir masraf gerekirken Şerif Muhiddin Bey'in oraya giderken yanında olan para bunun yarısı kadardır. Kendisinin isteği aslında ilk önce böyle büyük konserlerle işe başlamak değildir. Zengin ve sanatsever aileler için özel konserlerle işe başlamak gerektiğini düşünen Şerif Muhiddin'e göre bu işi Amerika'da en iyi takip edenler kadın emprezaryolardır. Nitekim bunlardan biri kendisiyle ilgilenmiş ve hakkında yazı da yazmıştır. Lakin işler beklendiği gibi gitmemiştir. Taraflar prensipte anlaşmakla birlikte iki ay boyunca atılan adımlar sonuç getirmemiş ve emprezaryonun babasının Kanada'da beş yıllık sözleşme yapmış olması nedeniyle bu iş çıkmaza girmiştir. Neticede babasıyla Kanada'ya giden emprezaryo, Şerif Muhiddin'e vaat ettiği konserleri bağlayamamıştır. Başlangıç istediği gibi olmasa bile mektuptan anlaşıldığı üzere Şerif Muhiddin bu işte bir hayır olduğunu düşünür ve çalışmalarına devam eder. Ancak mevsim geçtiği için yeni bir emprezaryo bulamaz. Buraya kadar anlatılanlar bir hayli önemlidir. Çünkü savaş sonrası koşullar içinde sanatın merkezi, Paris'ten New York'a yer değiştirirken genç ve yetenekli sanatçıların sanat ortamında kendilerini göstermelerinin çok da kolay olmadığı³¹, birtakım bağlantılar ve ilişki ağları içinde olmalarının zorunluluğu mektuptan bir kez daha anlaşılmaktadır³². Şerif Muhiddin kendi gayretleriyle iki ev konseri vermeyi başarır³³. Ud ve viyolonsel icrasının dinleyici üzerinde yarattığı etki ve geri dönüşler oldukça olumludur. Konuklar udun sesine vakıf olmasalar da bu müzikten hoşlanmayan yoktur. Şerif Muhiddin'in Âkif'e yazdığı gibi hiç şüphesiz “dinleyici Şark musikisiyle ilgili olsaydı sonuç maddi ve manevi hakkında çok daha iyi olabilirdi.”

6 Şubat 1925 tarihli bu mektupta dikkat çeken bir başka önemli husus ise Şerif Muhiddin'in New York'ta yaptığı plak kayıtlarının öyküsüne yer verilmesidir. Genç bir sanatçının kendini ispat etmesinin en önemli göstergesi konser sözleşmeleri ve plak anlaşmaları yapmış olmasıdır. New York'taki plak şirketleri bu konuda büyük bir rekabet

31 20. yüzyılın başlarında New York'taki sanat ortamı ve ilişkiler ağı hakkında bkz. Serge Guilbaut, *New York Modern Sanat Düşüncesini Nasıl Çaldı*, çev. Elif Gökteke, Sel Yayıncılık, İstanbul 2009.

32 Şerif Muhiddin'in gittiği yılların hemen öncesinde Amerikan kamuoyunda Türklere bakış hiç de olumlu değildir. Birinci Dünya Savaşı döneminde yapılan karşı propaganda nedeniyle Türkiye'den gelenlere burada son derece önyargılı bir tavır vardır. Ancak Anadolu'daki Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması ve Mustafa Kemal'in antiemperyalist söylemi burada bir sempati havasının doğmasına neden olacaktır. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977, s. 109-110.

33 Şerif Muhiddin, zaman içinde gayreti ve yeteneğiyle seçkin müzik çevrelerinde ismini duyuracak ve New York'taki çeşitli kültürel aktiviteler içinde yer alacaktır. Örneğin 1931 yılında ünlü Lübnanlı düşünür Halil Cibran için yapılan bir anma toplantısında viyolonseliyle Schubert'in “Due bist die Ruh” adlı eserini çalmış ardından bir ud resitali vermiştir. Jean Gibran - Kahlil G. Gibran, *Kahlil Gibran, Beyond Borders*, İnterlin Books, Northampton 2017, s. 417.

alanı yaratmaktadır³⁴. Şerif Muhiddin ev konserleriyle başladığı kariyerinde ismini yeni yeni duyururken aynı yıllarda New York'ta Suriyeli ve Levant'tan gelen müzisyenlere plak kayıtları yapan Aleksander Maloof isimli bir Suriyeli girişimci kendisine plak yapma teklifi getirir. Maloof plak şirketi o yıllarda Avrupa ve Amerika'nın büyük plak şirketleri karşısında daha mütevazı koşullara sahip ancak Şark musikisinin Amerika'daki temsilcilerine kayıtlar yapan bir firmadır. 1880'lerden beri Suriye ve Lübnan bölgesinden Kuzey Amerika'ya yapılan göçler burada ciddi bir diaspora oluşmasını sağlamıştır. Bunlar edebiyat ve müzikte bir *Nahda* yani kültürel Rönesans hareketini desteklemişlerdir³⁵. Şerif Muhiddin'in kendine yeni bir yol çizmeye çalıştığı bu zorlu dönemde Maloof'tan gelen teklif hiç şüphesiz onda büyük bir mutluluk yaratacaktır. Plak şirketinin sahibi Aleksander Maloof ile ilk karşılaşmaları mektupta şu şekilde yer bulur:

Gramofon kumpanyasının sahibi İskender Maloof namında Suriyeli bir zat fakiri işitmiş, merak etmiş, ahbaplarından beni tanıyan biri vasıtasıyla beni dinlemek arzusunda bulunduğunu ve eğer arzusuna muvafık bulursa kovana çalmaklığım için teklifte bulunacağını bildirdi. Kabul ettim ve kendisine udumu dinlettim. Kendisi musikişinas, terbiyeli bir adam. İlk eseri çalıp bitirdiğim zaman herifin rengi uçmuş, mütehayyir olarak ne söyleyeceğini bilemedi. 'Ud'dan böyle sesler çıkacağını hatırıma getirmezdin' dedi. Daha birçok şeyler söyledi ve der-akab kontrat yapmaya kalkıştı. Benim de cidden ihtiyacım vardı. Tabii ne olursa olsun daha ziyade beklemeye vaziyetim müsait olmadığı için kabul etmeye karar verdim. Aşağı yukarı müzakereden sonra teklifi üzere on iki parça çalmak üzere kontrat akdeyledim. Yani iki taraflı altı kovan. Ne ise çalmak günü taayyün etti. Gittim, çaldım. Çok yoruldu ve sıkıldım ve o günü Godowsky'nin bana, 'kovana çalmak konser vermekten güçtür' dediğine hak verdim.

Gerçekten de plak kaydı yapmak hiç kolay bir iş değildir. Godowsky'nin dediği gibi plağa çalmak konser vermekten daha zordur. Her şeyden önce Godowsky gibi meşhur sanatçıların kayıt yaptığı çok büyük sermayeye sahip olan Bronsvik ve Victor gibi firmaların sağladığı

34 1920'li yıllarda Tin Pan Alley, aynı anda radyo ve sinema alanına ve plak yapımcılığına yönelmişti. Bu sayede yetenekli pek çok göçmene şans kapısını açtı. 1893'te beş yaşında Rusya'dan gelmiş olan Irving Berlin, bu plak şirketi sayesinde müziğini geniş kitlelere tanıtabildi. Yeni teknolojiler ve plak şirketleri Gershwin kardeşler, Cole Porter, Oscar Hammerstein, Duke Ellington gibi New York'lu besteci ve söz yazarlarına fırsat sağladılar. Times Meydanı aynı zamanda, "Tin Pan Alley" olarak adlandırılan müzik endüstrisine de ev sahipliği yapıyordu. François Weil, *New York Bir Kent Tarihi*, çev. Neslişah Başaran, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s. 241-242.

35 Hüseyin Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar: Ortadoğu Hıristiyan Arap Edebiyatçılarının Batı'daki Öncü İsimleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003.

koşullar bu mütevazı firmalar tarafından sağlanamamaktadır. Diğerleri aynı eseri defalarca çalıp içlerinden en iyisini seçmek lüksüne sahipken Şerif Muhiddin'in böyle bir şansı yoktur. O gün altı parçayı arka arkaya çalan Şerif Muhiddin, Ferahfezâ ve Hüzam semai ile Bahr-i muhiti geçerken bestelediği Koşan Çocuk ile Kapris'i çalar. Bir de bu yorgunluktan sonra kendisinden iki de taksim istenir. Dört dakika içinde bir taksim yapmayı daha önce hiç düşünmeyen sanatkar biraz zorlanır ama başarıyla yapar. Mektupta bir ayrıntı çok dikkat çekicidir. Şerif Muhiddin kayıtlardan bir hafta sonra kovanları dinlemeye gittiğinde birkaç kişi plak şirketinde bir köşede toplanmış onun kaydını dinlemekte ve aralarında enstrümanın ud olup olmadığını tartışmaktadırlar. Çalanın kendisi olduğunu öğrendiklerinde hayretle bunun mümkün olamayacağını ifade ederler. Şerif Muhiddin'in anlattığına göre bunlardan ikisi hayli meşhur udilerdir. Hattâ aralarından biri "sizin udunuzu görmek isterim, herhâlde sizin udunuzun sapı bizimkilerden hayli uzun olsa gerek" der. Şerif Muhiddin herkesin uduyla aynı olduğunu söylediğinde imalı biçimde ağız bukerler. Şerif Muhiddin birkaç gün sonra yine kayıt için stüdyoya gittiğinde ise kayıt öncesi sazında egzersizler yaparken geçen gün orada bulunanlardan biri büyük bir hayretle onun virtüozite düzeyindeki tekniğine tanık olur ve hayranlığını ifade eder. Üstadın yanıtı kısa ve özür: Ud'da böyle bir icraya ulaşmak için "Sapını uzatmaya hacet yok. Biraz akli uzatmalı." Mektup, Âkif'e bu plaklar çıktıktan sonra kendisine gönderileceği müjdesiyle son bulmaktadır.

Şerif Muhiddin'in "*enis-i ruhum, sevgili üstadım*" diye hitap ettiği Mehmet Âkif'e anlattıkları büyük şair tarafından da heyecanla takip edilmektedir. Elimizdeki bir diğer mektup 10 Haziran 1925 tarihini taşımaktadır. Bu mektuptan anlaşıldığı üzere Âkif, sürekli olarak hayranı olduğu sanatkardan haber beklemekte ve yazdığı mektuplarda ona sorular yönelmektedir. Mektubunda Şerif Muhiddin aslında üstadın sorularına altı sayfalık uzun bir mektupla yanıt verdiği; ancak kardeşinden gelen mektuptaki bir kaza haberi üzerine bu işin akamete uğradığından söz etmektedir. Şerif Muhiddin, bu mektubunda hocası Âkif'e viyolonselde eskisiyle kıyaslanmayacak düzeyde ilerlediğini yazmakta bununla birlikte işlerin henüz yoluna girmediğinden bahsetmektedir. Maddi sıkıntıları onun fikren ve bedenen rahat etmesini engellemektedir. İşler beklediği gibi gitmemektedir, ancak onun bir sonraki sezon için umudu vardır. Bir sonraki sezon viyolonseli ile de dinleyici önüne çıkacak duruma geleceği müjdesini vermektedir. Bir başka müjdeli haber ise şehirdeki büyük sanatkarların takdirini toplamaya başlamasıdır. Şerif Muhiddin, burada da önceki mektupta olduğu gibi sözü Asım'a getirir ve onun ruhu üzerinde yarattığı tesiri anlatır. Mehmet Âkif, 1 Nisan 1924 tarihli mektubunda Şerif Muhiddin'e Asım'ın bittiği müjdesini vermiştir. Şimdi aradan geçen zaman içinde Şerif Muhiddin bu büyük eser hakkındaki görüşlerini yazmaktadır:

Asım dehanızın bir mahlûk-ı bedii ki binlerce meftunları arasında bulunmakla müftehirim. İnşallah böyle daha pek çok âsar-ı muhalledenizi tebci şerefine nail oluruz. Şehide kurduğunuz mezara ait beyitleri okuduğum zaman uzun müddet kendi kendime ağladım. Tekrar okumak işime gelmiyor. İnşallah biraz asabım sakin olduğu zaman tekrar okuyacağım. Açık surette adresinizi bildiriniz de artık muntazaman mektuplaşalım. İnşallah yeni eserleriniz vücuda gelmiştir. Asım'dan sonra çıkacak eserin fakire ithaf edileceğini tebşir buyuruyorsunuz. Ebedi şükranımı takdim ederim.

Âkif'in mektubunda kendisine ithaf edeceğini söylediği sonraki çalışması *Gölgeler*'dir. Üstad, Sahabat'ın yedinci ve son kitabını "*Şark'ın yegâne dâhi-i san'atine*" şeklinde vasıflandırdığı Şerif Muhiddin'e ithaf etmiştir³⁶. Şerif Muhiddin'in Âkif'e olan sevgisi ve bağlılığı ona ithaf ettiği Hüzzam Saz Semâisi ile karşılık bulmuştur. 13 yaşında iki hane bir teslim olarak yaptığı ve sonraki yıllarda tamamladığı bu eserin Âkif'e ithaf edilmiştir.

26 Ağustos 1925 tarihli üçüncü kısa mektupta Şerif Muhiddin, yine maddi sıkıntılarından, viyolonseldeki ilerleyişinden, dinlediği sanatkârlardan bahsetmektedir. Yaptığı plaklardan bazılarını gönderdiğini ve beğenmesini ümit ettiğini kaydettiği bu mektupta New York'ta dinlediği müzisyenlerden en çok etkilendiği ismin dünyaca ünlü Katalan viyolonselci Pablo Casals olduğunu ifade etmektedir. Şerif Muhiddin, 20. yüzyılın en büyük üstatlarından biri olan Casals'a olan hayranlığını mektubunda içten ifadelerle ortaya koymakta ve bir gün Âkif'in de bu büyük yeteneği dinlemesini temenni etmektedir. Mektuptaki ifadeler şöyledir: "Şimdiye kadar dinlediklerim içinde (Casals) ile kâbil-i kıyas bir çellist iştmedim. Casals âlim, mütefekkir, asil tavırlı, samimi, büyük bir sanatkârdır. İnşadında âdi bir kelimeye tesadüf etmezsiniz. O kadar kibar edalı ne kemanist ne viyolonselci iştmedim. Kudrete gelince düşüncesini ifade için muhtaç olduğu teçhizatı edinmiş. O sahada devlet sürüyor. İnşallah bir gün dinlersiniz." Âkif'in mektupları New York'ta maddi ve manevi sıkıntılarla yüz yüze olan Şerif Muhiddin'in iç dünyasına huzur ve mutluluk vermektedir. Onu bir an bile olsa sıkıntılarından uzaklaştırmaktadır. Nitekim bu mektubun sonunda yazdığı "mektubunuzu okurken bir aralık kendimi içinizde zannettim. İnşallah afiyetle cümleten yine birleşiriz. Bâki tahassürle ellerinizden öper sizi Cenab-ı Hakk'a emanet ederim sevgili üstadım." şeklindeki ifade aradaki bağın ve mektuplarla bile olsa paylaşımların ne denli güçlü ve tesirli olduğunu ortaya koymaktadır.

36 Mehmet Âkif'in damadı olan Ömer Rıza Doğrul'un hazırladığı ve yayımladığı *Safahat* baskısında Âkif'in, Şerif Muhiddin'e yazdığı mesnevi şeklinde on dokuz beyitlik bir mektubu da vardır; Ömer Rıza Doğrul, verdiği notta "Merhum üstat, vefatından kısa bir zaman evvel, Türk harfleriyle basılmak üzere, hazırladığı *Gölgeler*'e bu şiirini de ilave etmişti. Biz de henüz neşrolunmayan bu manzumeyi buraya dercediyoruz" diyor. Eşref Edib'in kitabında da bu manzumeden bahsedildiği gibi örnek olarak yedi beyti de basılmıştır. Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri*, haz. Abdullah Uçman, Ötügen Yayınları, İstanbul 2021, s. 222-223.

1925 yılına ait bu mektuplar bize birçok şey anlatmaktadır. Her şeyden önce ister Atlantik Okyanusu'nun ötesinde ya da ister Akdeniz'in doğusunda yaşam hiç de kolay değildir. Hem Âkif hem de yeteneğini dünyaya duyurma arayışındaki Şerif Muhiddin için büyük sıkıntılar yaşamı daha zorlu kılmaktadır. Oysa yalnızca birkaç yıl önce İstanbul'da Çamlıca'da yaşadıkları güzel günler ve şiirle müzikle örülmüş dostluklarına dair anılar akıllarda taptaze durmaktadır. Şerif Muhiddin'in New York'taki günleri onun sanatsal yeteneğinin belli çevrelerde takdirini ve başarıları beraberinde getirse bile ona maddi bir refah sağlamamış, aksine sağlık problemleri bu mücadeleden erken çekilmesine ve ülkesine geri dönmesine neden olmuştur³⁷. Türk musikisinin yetiştirdiği bu en büyük virtüözün mücadele ettiği maddi sıkıntılar öyle zaman gelecek ki udlarından birini Amerika'nın önde gelen restoratörlerinden Emil Herrmann'a rehin bırakmasına neden olacaktır. Yıllar sonra Hermann, elindeki uda müşteri çıkmadığını Şerif Muhiddin'e bildirdiğinde üstat o udu kendisine hediye edecektir³⁸.

New York Hilvan yazışmaları Âkif için de dünyaya açılan bir kapıdır. Bu sayede Amerika ve Avrupa'da yaşanan gelişmelerden haberdar olmaktadır. Mehmet Âkif, kızı Suat Hanım'a yazdığı bir mektupta Amerika'dan gelen Şerif Muhiddin'den dinlediklerini anlatmakta ve dünyanın en zengin ülkelerinden birinde yaşanan sıkıntıları dostunun şahitliğinde kızına aktarmaktadır³⁹. Belli ki 1929 krizi birçok insan gibi sanat çevrelerini ve sanatkârları da olumsuz etkilemiştir. Şerif Muhiddin'in birçok konseri ekonomik kriz karşısında iptal edilirken dünyanın en önde gelen virtüözleri bile bu bunalımlı dönemin olumsuz etkilerini yaşayacaktır. Jan Kubelik gibi büyük bir keman virtüözü sahip olduğu tüm serveti kaybedecek Stradivaryus kemanlarını satmak durumunda kalacaktır. Mısır'da gönüllü sürgün durumundaki İstiklâl şairi Âkif'in durumu da iç açıcı değildir. O yıllarda Hilvan'da çekilmiş bir fotoğrafta altı delik ayakkabısını mahcup bir tavırla gizlemeye çalışması ve yüzündeki buruk ifade hüznün vericidir. Şerif Muhiddin, Türkiye'ye döndükten sonra Beyrut'taki ailesinin yanı sıra Mısır'daki dostu Âkif'i de ziyaret etmek için seyahatler yapar. Hattâ bu konuda hoş anekdotlar da mevcuttur. Şerif Muhiddin Bey Mısır'dan İstanbul'a döndüğü zaman Abdülhak Hamid'le görüşmüş. Hamid, Âkif'i sormuş: "Özledik. Çok görüşeceğimiz geldi." demiş.

37 1920'lerin ilk yıllarında New York'ta bulunan ve gazetecilik tahsili gören Zekeriya Sertel'in anılarında bu dönemde New York'taki göçmenler ve bilhassa daha iyi koşullarda yaşamak için buraya gelen, gelip tutunmaya çalışan Türklerin mücadele ettikleri zor koşullar hakkında ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Sertel, *a.g.e.*, s. 104-108.

38 Bardakçı, *a.g.e.*, s. 220.

39 11 Mart 1933 tarihli bu mektupta şu satırları yazmaktadır Âkif: "Evlâdım kendini çok üzme, bizlerden binlerce derece beteri var. Bugün dünyanın hiçbir tarafında saadetten eser yok. Şerif Muhiddin Beyefendi Amerika'dan geldi. Orada buhran dolayısıyla gördüğü faciaları anlatıyor ki yürekler dayanmaz. En zengin bankalar iflas ediyor, (...) atarak intihar ediyor, işsizlikten milyonla halk sokaklarda dökülmüş (...) Avrupa'nın paralarını çeken ve bugün de dünyanın (...) yaşayan insanların ekseriyeti ne vaziyete düşmüş olmak (...)", *Mehmet Âkif Ersoy'un Aile Mektupları*, ed. Nihat Karaer, Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Burdur 2010, s. 95-97.

Gelse de görsek, doya doya görüşsek... Muhiddin Bey demiş ki: “O da gelmek istiyor. Fakat dönemem.” diye korkuyor. Hamid gülmüş: “Korkacak ne var?” demiş. Burası ahiret mi ya? İnsan ahiretten dönemez...”⁴⁰ Bu iki büyük dostun buluşması ancak yıllar sonra İstanbul’da gerçekleşecektir. 1936 yılında hastalıklarla savaştığı bir dönemde İstanbul’a dönen Âkif’i yalnız bırakmayanlardan biri de yakın dostu Şerif Muhiddin Targan’dır⁴¹. İstanbul’da bulunduğu dönemde Eşref Edib’in kendisinden Âkif ile ilgili anılarını yazmasını ister. Eşref Edib’e göre “Biri şiirde, diğeri musikide şâhikalara yükselen bu iki büyük sanatkârı ruhları birbirine o derece kaynaşmıştı ki, bunu bir başkası için anlamak ve anlatmak imkânsızdı” ve “bunu ancak Muhiddin Bey’in kendi kalemi anlatabilirdi.” Eşref Edib’e Şerif Muhiddin’in verdiği cevap son derece etkileyicidir:

Hakikaten, dedi, ben de bunu yazmak istiyorum. Bağdat’ta biraz istirahat ettikten, Amerika’daki evrakımı, notlarımı getirttikten sonra inşallah yazacağım. O nasıl benim için şiir yazmışsa. Ben de onun için bir eser yazacağım. Fakat böyle sözle, yazıyla onu anlatabilecek miyim? Hiç de zannetmiyorum. Aramızdaki alaka, muhabbet o kadar derindi ki onu bir başkasına anlatmak mümkün değildir, diyebilirim. Hani bazı şeyler var ki hissedilir de lisan onu tarif için kelime bulamaz. Ben de kalbimde yaşayan Âkif’i zannetmem ki şu aciz kelimelerle ifade edebileyim.⁴²

İki büyük şahsiyet mektuplarında birbirlerine yalnızca sıkıntıları değil, geleceğe yönelik beklenti ve umutlarını da aktarmaktadırlar. En olumsuz koşullar altında bile dostlukları ve aralarındaki güçlü bağın onlara direnme gücü verdiği bu mektuplardan anlaşılmaktadır. Bunun yanında genç bir sanatçının 1920’li yılların New York’unda kendine kariyer inşa etmede yaşadığı güçlükler, himaye ağları, sanat kurumlarının durumu, plak endüstrisinin işleyişi hakkında ilk elden bilgileri yine bu mektuplar sayesinde öğrenebiliyoruz. Şerif Muhiddin’in Âkif’e yazdığı mektuplar bireysel hikâyelerine dair ayrıntıların yanı sıra dönemin toplumsal ve ekonomik koşullarını aktarması açısından da önem taşıyor. Bir başka önemli yanı ise Âkif’in dostlarına olan bağlılığı ve onlardan dünyanın neresinde olursa olsunlar haber alma konusundaki ilgisidir. *Vefa* ve *sadakat* bu mektuplarda iki büyük şahsiyetin kişisel özellikleri olarak yansımaktadır. Âkif, Ruşen Ferit Kam’a yazdığı bir mektupta “Muhiddin seviyesinden

40 Eşref Edib, *a.g.e.*, s. 264.

41 Tahir Karaoğuz, Mehmed Âkif’in son günlerine dair yazdığı bir yazıda, Mısır’dan döndükten sonra Hidiv Palas’ta kalan Âkif’e yaptığı bir ziyaret sırasında yanında damadı Ömer Rıza Doğrul ile birlikte henüz o yıllarda “siyah saçlı bir genç” olan Şerif Muhiddin Targan’ın da olduğunu kaydeder. “İstiklâl Marşı Şairimiz Mehmed Âkif Ersoy”, *Sessiz Yaşadım: Matbuatta Mehmed Âkif 1936-1940*, ed. İsmail Kara - Fulya İbanoğlu, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 708.

42 Eşref Edib, *a.g.e.*, s. 308.

o kadar fazla yükselmek pek hoş bir şey değil. Zavallı Şerif'i şarkın ne avâmı anlıyor, ne de havâsı" demektedir⁴³. Şerif Muhiddin Bey de anlaşılammaktan şikâyetçidir. Nitekim Amerika'daki not defterine yazdığı Kitab-e Seng-i Mezârım adlı bir yazıda kendisinden şöyle söz etmektedir: “*Kalbinin sesini ömrü boyunca parmaklarından dinlemeye çalışmış bir meczup idi. Ne yazık ki ne kendi dinleyebildi, ne başkalarına işittirebildi.*”⁴⁴ Bu yazı ne hazindir ki üstadın bugün mezar taşında yazılı değildir; ancak şunu açıkça söylemek mümkündür ki Âkif bu dünyada Şerif Muhiddin'i kalbinden parmaklarına ulaşan sesi dinleyip anlayabilmiş yegâne insandır.

Kaynakça / References

- Bardakçı, Murat, *Safiye*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.
- Bilgegil, Kaya, *Mehmet Âkif Resmî Hâl Tercümesi, Basılmamış Bazı Mektup ve Manzumeleri*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1972.
- Cündioğlu, Düccane, *Bir Kur'an Şâiri Mehmed Âkif ve Kur'an Meâlî*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010.
- Çağatay, Ali Rifat, *Mûsîkî Yazıları*, inceleme Nilgün Doğrusöz, çev. yaz. Celal Volkan Kaya, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul 2021.
- Derdiyok, İ. Çetin, “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, *Osmanlı*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 731-740.
- Erden, Ali Fuad, *Çölde Son Türk Destanları Suriye Hatıraları*, c. II, haz. Yusuf Turan Günaydın, Kopernik Yayınları, İstanbul 2018.
- Erişirgil, Emin, *İslâmcı Bir Şairin Romanı*, haz. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1986.
- Ersoy, Emin Âkif, *Babam Mehmet Âkif İstiklâl Harbi Hatıraları*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2011.
- Esen, Nüket, *İki Gözüm Azız Kardeşim Efendim: İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Edebiyatçı Mektupları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- Fergan, Eşref Edib, *Mehmed Âkif Hayatı ve Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, c. I, Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul 1962.
- Gibran, Jean - Kahlil G. Gibran, *Kahlil Gibran, Beyond Borders*, İnterlin Books, Northampton 2017.
- Guilbaut, Serge, *New York Modern Sanat Düşüncesini Nasıl Çaldı*, çev. Elif Gökteke, Sel Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Gürel, Şevket, “Âkif'in Gün Işığına Çıkmamış Mektupları”, *Kültür*, sayı 2 (Ocak 2006), s. 71.
- Işıktaş, Bilen, *Harflerin ve Seslerin Ruhundaki Seyyahlar Mehmet Âkif Ersoy ve Şerif Muhiddin Targan*, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- _____, *Peygamber'in Dâhi Torunu Şerif Muhiddin Targan: Modernleşme, Bireyselleşme, Virtüözite*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.
- Kabulünün 100. Yılında Millî Mutabakat Metnimiz İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Belgeler*, ed. Ahmet Balıbey - Ömer Kesikbaş, TBMM Yayınları, Ankara 2021.
- Kafadar, Cemal, *Asiye Hanım'ın Rüya Mektupları*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1994.

---

43 M. Nazmi Özalp, *Biyografi, Ruşen Ferit Kam*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 31.

44 Şerif Muhiddin Targan, “Hatıralarım”, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Şerif Muhiddin Targan Koleksiyonu, No: 1047.

- Kara, İsmail, “Âkif’ten Şerif Muhiddin’e İki Mektup”, *Kültür*, sayı 2 (Ocak 2006), s. 74-75.
- _____, *Aramakla Bulunmaz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Karaoğuz, Tahir, “İstiklâl Marşı Şairimiz Mehmed Âkif Ersoy”, *Sessiz Yaşadım: Matbuatta Mehmed Âkif 1936-1940*, ed. İsmail Kara- Fulya İbanoğlu, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2011.
- Kırcıman, Naci Kâşif, *Medine Müdafaası*, Sebil Yayınları, İstanbul 1994.
- Mehmet Âkif Ersoy’un Aile Mektupları*, ed. Nihat Karaer, Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Burdur 2010.
- Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir’e Mahpushaneden Mektuplar*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2002.
- Nicholas, Jeremy, *Godowsky, the Pianists’ Pianist. a Biography of Leopold Godowsky*, Travis and Emery Music Bookshop, 2013.
- Okay, Orhan, “Mektup”, *DİA*, c. XXIX, İstanbul 2004, s. 17-18.
- _____, *Mehmed Âkif, Kalabalıklar Bir Yalnız Adam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- Özalp, M. Nazmi, *Biyografi, Ruşen Ferit Kam*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995.
- Öztürkçü, İbrahim, “Peygamber Torununun Hatıraları”, *Türk Edebiyatı*, sayı 500 (Haziran 2015), s. 184-188.
- Princess Musbah Haidar, *Arabesque*, Hutchington & Co., London 1944.
- Roosevelt, Archie, *For Lust of Knowing Memoirs of an Intelligence Officer*, Little, Brown and Compony, Boston 1988.
- Sayar, Ahmet Güner, *Çekiç ile Örs Arasında Mehmet Âkif Ersoy*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2021.
- Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.
- Stitt, George, *A Prince of Arabia The Emir Shereef Ali Haider*, George Allen & Unwin Ltd, London 1948.
- Şahin, Ahmet Metehan, “Hususi Mektuplarına Göre Mehmet Âkif Ersoy”, *Türk Dili Dergisi*, sayı 831 (Mart 2021), s. 78-87.
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri*, haz. Abdullah Uçman, Ötüken Yayınları, İstanbul 2021.
- Targan, Şerif Muhiddin, “Hatıralarım”, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Şerif Muhiddin Targan Koleksiyonu, No: 1047.
- Uzun, Mustafa, “Münşeât”, *DİA*, c. XXXII, İstanbul 2006, s. 18-20.
- Weil, François, *New York Bir Kent Tarihi*, çev. Neslişah Başaran, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- Yazıcı, Hüseyin, *Göç Edebiyatı: Doğu’yu Batı’ya Taşıyanlar: Ortadoğu Hıristiyan Arap Edebiyatçılarının Batı’daki Öncü İsimleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003.

